

USVReact – Αξιολόγηση εκπαίδευσης Παντείου Πανεπιστημίου

1. Εισαγωγή

Το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης USVReact αποτέλεσε μια σημαντική ευκαιρία να εισαγάγει το θέμα της σεξουαλικής βίας και παρενόχλησης στο πανεπιστήμιο και να εντοπίσει τα θεσμικά κενά στην πολιτική και την παροχή φροντίδας, καθώς και τις γενικές στάσεις του πανεπιστημιακού προσωπικού και των φοιτητών/τριών για το πρόβλημα της σεξουαλικής βίας και της βίας γενικότερα.

Όπως αναμενόταν, δεν υπάρχουν πολιτικές ή θεραπευτικές προσεγγίσεις στο Πάντειο Πανεπιστήμιο ή σε άλλο ελληνικό ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρά την ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι υπάρχει πράγματι ένα παραγνωρισμένο μακροχρόνιο πρόβλημα, ιδιαίτερα όσον αφορά τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανδρών μελών του ακαδημαϊκού προσωπικού και των φοιτητριών. Η σιωπή γύρω από το πρόβλημα της σεξουαλικής και της έμφυλης βίας στο πανεπιστήμιο αντικατοπτρίζει ευρύτερες πολιτισμικές συμπεριφορές και αντιστάσεις όσον αφορά την αποκάλυψη και τη νομική καταγγελία σε περιπτώσεις σεξουαλικής βίας, είτε στο χώρο εργασίας είτε στην οικογένεια. Οι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτή την «κουλτούρα της απόκρυψης» δεν είναι μόνο ο σεξισμός, αλλά και σχετικές, ευρέως διαδεδομένες, πεποιθήσεις αναφορικά με την ενοχή του θύματος και η ντροπή που αποδίδεται στον εαυτό του/της, στην οικογένεια καθώς και στο κοινωνικό περιβάλλον τους.

Η μεγαλύτερη πρόκληση για εμάς, εξ αρχής, ήταν να κινητοποιήσουμε και να προσελκύσουμε τους συμμετέχοντες, καθώς η εκπαίδευση θα πραγματοποιούνταν σε εθελοντική βάση, ενώ δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για την υποχρεωτική περαιτέρω εκπαίδευση και κατάρτιση του διοικητικού και ακαδημαϊκού προσωπικού του Πανεπιστημίου. Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που έπρεπε να εξετάσουμε ήταν ο προσδιορισμός του καταλληλότερου τρόπου ενημέρωσης της κοινότητας του Παντείου Πανεπιστημίου για τη σπουδαιότητα του εκπαιδευτικού προγράμματος και την εξασφάλιση της υποστήριξής τους, τόσο στη δημοσιοποίηση όσο και στον προσέλκυση συμμετεχόντων.

Όπως αποδείχθηκε, η κινητοποίηση προσωπικών δικτύων στο Πανεπιστήμιο αποδείχθηκε η πιο αποτελεσματική στρατηγική για την εξεύρεση συμμετεχόντων και τη διεξαγωγή του προγράμματος εκπαίδευσης. Μια άλλη χρήσιμη πρακτική ήταν η δημοσιοποίηση του προγράμματος στα κοινωνικά μέσα του Πανεπιστημίου. Αυτό συνέβαλλε, επίσης, στην ευαισθητοποίηση για το έργο όχι μόνο στο εσωτερικό της πανεπιστημιακής κοινότητας, αλλά και ευρύτερα, σε ανθρώπους που συνεργάζονται ή παρακολουθούν το έργο και τις δράσεις του Κέντρου Σπουδών Φύλου του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής, του φορέα διοργάνωσης του Προγράμματος Εκπαίδευσης.

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Η εκπαίδευση αποδείχθηκε επιτυχής και οι συμμετέχοντες σχολίασαν πολύ θετικά την πρωτοβουλία, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε. Αυτό αποτελεί και τη βάση για να υποστηριχθούν οι προτάσεις μας για την ανάγκη συνέχισης του έργου σε πιο συστηματικό και θεσμικό πλαίσιο, καθώς και για την δημιουργία διακριτών και οργανωμένων θεραπευτικών προσεγγίσεων για τα θύματα.

2. Πλαίσιο

2.1. Εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο

Τα ακόλουθα βασικά σημεία αναφορικά με το πολιτιστικό και εθνικό πλαίσιο προέρχονται από το Eurofound Review του 2015 με θέμα "Βία και παρενόχληση στους ευρωπαϊκούς χώρους εργασίας".

* Γενικά, το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι σε μεγάλο βαθμό αόρατο και η πραγματική έκταση του φαινομένου παραμένει άγνωστη.

* Δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για την, κάθε μορφής, παρενόχληση.

* Η νομοθεσία κατά της σεξουαλικής παρενόχλησης σε εκπαιδευτικά ιδρύματα εμπίπτει στη νομοθεσία κατά της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας γενικά, όπως ορίζει ο Νόμος 3896/2010, ο οποίος συμμορφώνεται πλήρως με την Οδηγία 2006/54 του ΕΚ της ΕΕ. "Ο νόμος κάνει ρητή αναφορά στην απαγόρευση της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας, η οποία ισοδυναμεί με συγκεκριμένη μορφή διακρίσεων λόγω φύλου. Ειδικότερα, το άρθρο 3 παράγραφος 2α του νόμου ορίζει ότι η παρενόχληση, η σεξουαλική παρενόχληση και οποιαδήποτε λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση λόγω ανοχής ή απόρριψης μιας τέτοιας συμπεριφοράς συνιστά διάκριση λόγω φύλου και απαγορεύεται "(σ. 12)

* Η δημόσια συζήτηση για το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης περιορίστηκε στις κοινοβουλευτικές συζητήσεις που προηγήθηκαν της θέσπισης σχετικής νομοθεσίας το 2006 και το 2010 αντίστοιχα.

* Οι πολιτικές σχετικά με τη σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας εισήχθησαν από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (GSGE) στο πλαίσιο του «Εθνικού Προγράμματος για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών 2009-2013». "Το πρόγραμμα περιλάμβανε οκτώ τομείς δράσης: (1) Βελτίωση της νομοθεσίας. (2) Δημιουργία Συμβουλευτικών Κέντρων και Ξενώνες Φιλοξενίας. (3) Ανάπτυξη υπηρεσιών υποστήριξης και νομικής βοήθειας. (4) Πρόληψη με ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. (5) Επαγγελματική κατάρτιση των δημοσίων υπαλλήλων. (6) Τεκμηρίωση και επανεξέταση. (7) Υποστήριξη οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. (8) Δημιουργία θεσμικού πλαισίου για τη διυπουργική συνεργασία"(σελ. 17).

* Η ΓΓΙΦ συντονίζει ένα ολοκληρωμένο δίκτυο 61 δομών σε όλη τη χώρα για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών. Το Δίκτυο περιλαμβάνει την Τηλεφωνική Γραμμή SOS 15900, 39 Συμβουλευτικά Κέντρα και 21 Ξενώνες

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Φιλοξενίας για γυναίκες θύματα βίας, ενώ προσφέρει υπηρεσίες ψυχολογικής και κοινωνικής υποστήριξης, νομικές συμβουλές και στέγαση για γυναίκες θύματα βίας.

* Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι υπεύθυνος να αναφέρει υποθέσεις σεξουαλικής παρενόχλησης στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του να παρακολουθεί την εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας (Ν. 3896/2010) στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. "Σύμφωνα με τον Βοηθό Συνήγορο υπεύθυνο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι αναφορές σεξουαλικής παρενόχλησης το 2014 παρέμειναν στάσιμες – έως και μειώθηκαν – λόγω του φόβου των θυμάτων να χάσουν τη δουλειά τους. Οι γυναίκες όχι μόνο διστάζουν να καταγγείλουν παρενόχληση που σχετίζονται με το φύλο, και ιδιαίτερα σεξουαλική παρενόχληση, από τους εργοδότες ή τους συναδέλφους τους, επειδή αισθάνονται ακόμη πιο εκτεθειμένες, αλλά εντοπίζονται και εγγενείς δυσκολίες στην έρευνα τέτοιων καταγγελιών, καθώς αγγίζουν την ιδιωτική σφαίρα »(σελ. . Οι εκθέσεις των επόμενων ετών (2015, 2016) επιβεβαιώνουν την ανωτέρω περιγραφόμενη κατάσταση.

Δεν εντοπίσαμε εθνικές στατιστικές σχετικά με τη σεξουαλική βία και/ή παρενόχληση. Μια έρευνα που διεξήχθη το 2014 από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (FRA) σχετικά με τη «Βία κατά των γυναικών» περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία:

Αναφερόμενη σωματική και/ή σεξουαλική βία από συνεργάτη: 10-19%.

Αναφερόμενη ψυχολογική βία από συνεργάτη: 30-39%.

Αναφέρθηκε παρενοχλητική παρακολούθηση: 10-19%.

Αναφερόμενη σεξουαλική παρενόχληση (ανά έτος): 15%.

Οι αντιλήψεις των γυναικών σχετικά με τη συχνότητα της βίας κατά των γυναικών: Πολύ συχνά 19%, αρκετά συχνά 48%, όχι πολύ συχνά 26%, σπάνια 2%, δεν γνωρίζουν 5%.

Δεν υπάρχει έρευνα σχετικά με τη σεξουαλική βία σε πανεπιστημιακό επίπεδο. Αξίζει να αναφερθούν δύο μελέτες σχετικά με τη σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας που πραγματοποίησε το ΚΕΘΙ: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Παπαγιαννοπούλου 2004, Παπαθεοδώρου 2001), το «Εγχειρίδιο συμβουλευτικής για την σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας» που δημοσίευσε η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2011) καθώς και το ενημερωτικό και εκπαιδευτικό υλικό που αναπτύχθηκε από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (2016).

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

2.2. Θεσμικό πλαίσιο

Το Πάντειο Πανεπιστήμιο είναι το παλαιότερο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών στην Ελλάδα, το οποίο ιδρύθηκε το 1927. Έχει υψηλή αναγνώριση κυρίως στους τομείς του συνταγματικού, διοικητικού και διεθνούς δικαίου, των διεθνών σχέσεων, της οικονομολογίας, της κοινωνιολογίας, των πολιτικών επιστημών, της ψυχολογίας και σπουδών μέσω ενημέρωσης.

Το Πάντειο Πανεπιστήμιο αποτελείται από τέσσερις Σχολές και εννέα Ακαδημαϊκά Τμήματα και δώδεκα μεταπτυχιακά προγράμματα: α) Σχολή Διεθνών Σπουδών, Επικοινωνίας και Πολιτισμού, β) Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Ψυχολογίας, γ) Σχολή Πολιτικών Επιστημών, δ) Σχολή Επιστημών Οικονομίας και Δημόσιας Διοίκησης. Στο Πάντειο λειτουργούν επίσης 11 Εργαστήρια, 22 Ερευνητικά Κέντρα και 3 Ερευνητικά Ινστιτούτα. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του πανεπιστημίου, υπάρχουν περισσότεροι από 9.500 προπτυχιακοί φοιτητές, εγγεγραμμένοι σε προγράμματα σπουδών κανονικής διάρκειας (v+2 έτη), πάνω από 800 μεταπτυχιακοί φοιτητές και 1.100 διδακτορικοί φοιτητές. Το ακαδημαϊκό προσωπικό αποτελείται από 239 μέλη διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, με τη βοήθεια 116 διοικητικών στελεχών.

Η έμφυλη κατανομή του προσωπικού και των σπουδαστών υπολογίστηκε με βάση πληροφορίες που παρείχε το Τμήμα Ανθρωπίνων Πόρων για το ακαδημαϊκό έτος 2016-17. Δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με την εθνικότητα, τον προσανατολισμό φύλου ή την αναπηρία του προσωπικού ή των φοιτητών.

Το Πάντειο θεωρείται ότι έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά γυναικείου ακαδημαϊκού προσωπικού μεταξύ των ελληνικών Ιδρυμάτων. Το ποσοστό των φοιτητριών είναι επίσης υψηλότερο από τους φοιτητές, ενώ σε μερικά τμήματα, όπως η κοινωνική ανθρωπολογία και η ψυχολογία, πάνω από τα 2/3 είναι γυναίκες. Είναι επίσης ένα από τα πέντε ελληνικά πανεπιστήμια που έλαβαν εθνική χρηματοδότηση από το 2003-2008 για να αναπτύξουν πρόγραμμα Σπουδών Φύλου και το Εργαστήριο Σπουδών Φύλων. Όλα τα προγράμματα σταμάτησαν στο τέλος της περιόδου χρηματοδότησης, αλλά το Εργαστήριο παρέμεινε σε λειτουργία, κυρίως ως Ερευνητικό Κέντρο. Παρά το, σχετικά ευαίσθητο σε ζητήματα φύλου, πλαίσιο δεν υπάρχουν επίσημες στατιστικές αναφορικά με τη σεξουαλική παρενόχληση και τη βία. Δεν υπάρχουν πολιτικές, θεραπευτικές προσεγγίσεις ή εκστρατείες και δραστηριότητες ευαισθητοποίησης. Επίσης, δεν υπάρχει καμία ενημέρωση και εκπαίδευση, εκτός από αυτή που πραγματοποιήθηκε από το πρόγραμμα USVReact.

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Έμφυλη κατανομή Ακαδημαϊκού και Διοικητικού προσωπικού ανά τμήμα:

Τμήμα	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο	% Γυναίκες
Ψυχολογίας	7	11	18	39%
Κοινωνικής Ανθρωπολογίας	9	6	15	60%
Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού	15	7	20	68%
Κοινωνιολογίας	12	22	22	35%
Κοινωνικής Πολιτικής	9	11	34	45%
Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών	8	18	26	31%
Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας	12	14	28	46%
Δημόσιας Διοίκησης	11	17	26	39%
Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης	6	25	31	19%
Λοιποί	10	9	19	53%
Σύνολο Ακαδημαϊκού Προσωπικού	99	140	239	41%
Σύνολο Διοικητικού και Επικουρικού Προσωπικού	70	46	116	60%

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Έμφυλη κατανομή Ακαδημαϊκού Προσωπικού ανά τμήμα και βαθμίδα:

Τμήμα	Καθηγητές /τριες	%	Αναπλ. Καθηγ.	%	Επίκουροι Καθηγ.	%	Λέκτορες	%
Ψυχολογίας	9Α, 5Γ, 14Σ	35	2Α, 2Γ, 4Σ	50	0	0	0	0
Κοινωνικής Ανθρωπολογίας	2Α, 3Γ, 5Σ	60	2Α, 1Γ, 3Σ	33	1Α, 5Γ, 6Σ	83	1Α	100
Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού	3Α, 1Γ, 4Σ	25	3Α, 4Γ, 7Σ	57	1Α, 9Γ, 10Σ	90	1Γ	100
Κοινωνιολογίας	14Α, 8Γ, 22Σ	36	4Α, 1Γ, 5Σ	20	4Α, 3Γ, 7Σ	42	0	0
Κοινωνικής Πολιτικής	5Α, 2Γ, 7Σ	28	3Α, 4Γ, 7Σ	57	3Α, 3Γ, 6Σ	50	0	0
Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών	10Α, 1Γ, 11Σ	9	2Α, 2Γ, 4Σ	50	6Α, 4Γ, 10Σ	40	1Γ	100
Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας	6Α, 6Γ, 12Σ	50	4Α, 3Γ, 7Σ	42	4Α, 3Γ, 7Σ	42	0	0
Δημόσιας Διοίκησης	6Μ, 4Φ, 10Τ	40	5Μ, 1Φ, 6Τ	16	6Μ, 3Φ, 9Τ	33	3Γ	100
Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης	12Α, 2Γ, 14Σ	14	4Α, 2Γ, 6Σ	33	6Α, 3Γ, 9Σ	33	2Α	100
Σύνολο Ακαδημαϊκού Προσωπικού	67Α, 32Γ, 99Σ	32	29Α, 20Γ, 49Σ	20	31Α, 33Γ, 64Σ	51	3Α, 5Γ, 8Σ	62

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Έμφυλη κατανομή φοιτητών/τριών κατά το ακαδημαϊκό έτος 2016-17:

Τμήμα	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο	% φοιτήτριες
Ψυχολογίας	1127	240	1367	82%
Κοινωνικής Ανθρωπολογίας	1164	387	1551	75%
Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού	829	356	1185	70%
Κοινωνιολογίας	1899	854	2753	69%
Κοινωνικής Πολιτικής	819	376	1195	69%
Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών	1470	826	2296	64%
Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας	1230	1072	2302	53%
Δημόσιας Διοίκησης	1774	1579	3353	53%
Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης	1243	1556	2799	44%
Σύνολο	11555	7246	18801	61%

2.3. Πολιτικές και Θεραπευτικές Προσεγγίσεις

Ειδικότερα, αναφορικά με τις πολιτικές και τις θεραπευτικές οδούς, εξετάσαμε και αξιολογήσαμε τους πανεπιστημιακούς κανόνες και κανονισμούς, καθώς και τις φοιτητικές υπηρεσίες, σε όλα τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένου του Παντείου Πανεπιστημίου. Με βάση τις πληροφορίες που μπορούμε να συλλέξουμε από το διαδίκτυο, κυρίως από πανεπιστημιακές ιστοσελίδες, δεν εντοπίζονται πολιτικές, θεραπευτικές οδοί ή βέλτιστες πρακτικές που να εστιάζουν στο συγκεκριμένο ζήτημα. Το πρόγραμμα USVReact είναι το πρώτο πρόγραμμα εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης που υλοποιείται στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και, πιστεύουμε, στο πλαίσιο του Ελληνικού Πανεπιστημίου γενικότερα.

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Το 2006, το Εργαστήριο Σπουδών Φύλου στο πλαίσιο του ρόλου του για την ευαισθητοποίηση σε ζητήματα ισότητας των φύλων, εντός της ακαδημαϊκής κοινότητας, κατέθεσε στην Διεύθυνση του Ιδρύματος συγκεκριμένες προτάσεις ώστε να συμπεριληφθούν δύο όροι σχετικά με τη σεξουαλική βία και παρενόχληση στον Κανονισμό του Πανεπιστημίου. Ωστόσο, ο Κανονισμός του Παντείου Πανεπιστημίου ακόμη δεν έχει επικαιροποιηθεί επίσημα και, ως εκ τούτου, τα εν λόγω άρθρα δεν έχουν τεθεί σε ισχύ.

Ενώ στο Πάντειο και στα υπόλοιπα ελληνικά Πανεπιστήμια δεν υπάρχουν πολιτικές και πρακτικές που να εστιάζουν στο ζήτημα της σεξουαλικής βίας ή παρενόχλησης, η πρόσφατη ίδρυση Γραφείων Ισότητας σε ορισμένα πανεπιστήμια, όπως το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, με βασική αρμοδιότητα την προώθηση της ισότητας των φύλων σε πανεπιστημιακό επίπεδο, θα μπορούσε να διευκολύνει την εισαγωγή πολιτικών και πρακτικών σχετικά με τη σεξουαλική βία. Επιπλέον, οι προτάσεις των φοιτητών που συμμετείχαν στην εκπαίδευση του USVReact στο Παντείου Πανεπιστημίου, μπορούν να αποτελέσουν πρωτοβουλίες για την παρακολούθηση και παρέμβαση σε περιπτώσεις σεξουαλικής βίας και να θεωρηθούν ως βέλτιστες πρακτικές αυτο-οργάνωσης, τροφοδοτώντας μια ευρύτερη καμπάνια ευαισθητοποίησης.

3. Εκπαίδευση

3.1. Σχεδιασμός και υλοποίηση εκπαιδευτικού προγράμματος

Η εκπαίδευση περιελάμβανε ενημερωτικό, θεωρητικό και εμπειρικό σκέλος. Θέλαμε να εισαγάγουμε τους εκπαιδευόμενους στο θέμα της έμφυλης βίας και της σεξουαλικής βίας και/ή της παρενόχλησης στο πανεπιστήμιο, αλλά και γενικότερα. Στο θεωρητικό μέρος, οι εκπαιδευόμενοι εξοικειώθηκαν με τους ορισμούς και τις πτυχές της σεξουαλικής βίας, καθώς και κάθε έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα. Αυτά αναλύθηκαν σε σχέση με τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων, την ανισότητα μεταξύ των φύλων και τα στερεότυπα των φύλων, τα οποία επηρεάζουν το πώς γυναίκες και άνδρες, φοιτητές/τριες, ακαδημαϊκό και διοικητικό προσωπικό αλληλεπιδρούν και συσχετίζονται, αναπαράγοντας ή προκαλώντας έμφυλα, κοινωνικά και βιολογικά, πρότυπα, γεγονός που πιθανώς να οδηγήσει σε σεξουαλική παρενόχληση και βία. Το θεωρητικό μέρος συμπληρώθηκε από ένα εμπειρικό, κατά το οποίο οι εκπαιδευόμενοι κλήθηκαν να προβληματιστούν για τις δικές τους εμπειρίες γύρω από τη σεξουαλική και έμφυλη βία ή τις στάσεις τους σε αντίστοιχα περιστατικά, που τυχόν γνώριζαν. Επίσης, συμπεριλήφθηκε ένα ενημερωτικό μέρος σχετικά με την ελληνική νομοθεσία σχετικά με τη σεξουαλική παρενόχληση και τη βία στο χώρο εργασίας, καθώς το πανεπιστήμιο θεωρείται πρωτίστως εργασιακό περιβάλλον. Στο τέλος, οι

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

εκπαιδευόμενοι κλήθηκαν να προτείνουν περαιτέρω δράσεις ή πρωτοβουλίες που θα ήθελαν να λάβουν χώρα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, για την αντιμετώπιση του ζητήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης και / ή της βίας. Μετά την ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ζητήθηκε από τους εκπαιδευόμενους να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης.¹

Ως αποτελέσματα της Εκπαίδευσης θεωρήθηκαν σημαντικά τα ακόλουθα:

1. Να ευαισθητοποιηθούν οι εκπαιδευόμενοι στο ζήτημα της σεξουαλικής βίας και/ή της παρενόχλησης, στο πανεπιστήμιο και ευρύτερα.
2. Να ευαισθητοποιηθούν οι εκπαιδευόμενοι για τις διαδικασίες που «δικαιολογούν» ή αποσιωπούν τη σεξουαλική βία.
3. Να ευαισθητοποιηθούν οι εκπαιδευόμενοι όσον αφορά τη ντροπή και την αυτοενοχοποίηση που συνδέονται με τη σεξουαλική βία.
4. Να ευαισθητοποιηθούν οι ασκούμενοι με τη σεξουαλική βία ως μια έκφανση των έμφυλων σχέσεων εξουσίας και ανισοτήτων.
5. Να ευαισθητοποιηθούν οι εκπαιδευόμενοι για τους τρόπους αντίστασης και καταπολέμησης της σεξουαλικής βίας.
6. Να ενημερωθούν οι εκπαιδευόμενοι για τα δικαιώματα και τις νομικές υπηρεσίες που ισχύουν στην Ελλάδα, εκτός Πανεπιστημίου, αφού τίποτα δεν προσφέρεται σε πανεπιστημιακό επίπεδο.

Για την προσέλκυση συμμετεχόντων, καταστρώθηκε μια ευρεία και εντατική επικοινωνιακή στρατηγική το Νοέμβριο του 2016. Είχαν προηγηθεί δύο συναντήσεις με την Πρύτανη ώστε να εξασφαλιστεί η υποστήριξή της στο πρόγραμμα. Προσεγγίσαμε κάθε Πρόεδρο Τμήματος με προσωπικά emails και τηλεφωνικά, επανειλημμένα, ώστε να αιτηθούμε την υποστήριξή τους, καθώς και την κοινοποίηση, από πλευράς τους, του Εκπαιδευτικού Προγράμματος, στο εκάστοτε τμήμα. Στη συνέχεια προσεγγίσαμε, επίσης, τις Γραμματείες και το Διοικητικό προσωπικό των Τμημάτων, μέσω email και αυτοπροσώπως, για να ζητήσουμε τη συνδρομή τους στην προσέλκυση συμμετεχόντων. Στείλαμε ένα γενικό, ενημερωτικό σε όλο το προσωπικό και τους φοιτητές του Πανεπιστημίου. Ακολούθως, προσεγγίσαμε μεμονωμένα μέλη του διδακτικού προσωπικού, μέσω email και αυτοπροσώπως, ζητώντας τους να κινητοποιήσουν φοιτητές/τριες τους, καθώς και συναδέλφους/ισσές τους. Όταν λάβαμε τις πρώτες θετικές απαντήσεις, καταρτίσαμε έναν κατάλογο σημειώνοντας το τμήμα και την ιδιότητα των συμμετεχόντων και, ανάλογα με τον αριθμό τους, επικοινωνήσαμε εκ νέου ορισμένα τμήματα προς αναζήτηση επιπλέον συμμετεχόντων, όπου αυτό κρίθηκε απαραίτητο. Οι διαφορές στην εκπροσώπηση των τμημάτων αντικατοπτρίζουν είτε τα δημογραφικά στοιχεία των υπαλλήλων του εκάστοτε τμήματος (πχ. Εάν σε ένα τμήμα

¹ Στο Παράρτημα παρατίθενται οι Περιλήψεις και το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης.

υπερτερούν οι γυναίκες – μέλη του προσωπικού) είτε την «έμφυλη» φυσιογνωμία του τμήματος (λιγότεροι συμμετέχοντες προέρχονται από «παραδοσιακά ανδρικές επιστήμες» - όπως το τμήμα Διεθνών Σπουδών ή το Δημόσιας Διοίκησης – έναντι των «παραδοσιακά γυναικείων» - όπως το Κοινωνικής Ανθρωπολογίας ή το Ψυχολογίας – από όπου και οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι/ες).

Κομβικό παράγοντα στην προσέλκυση συμμετεχόντων αποτέλεσε η κινητοποίηση προσωπικών δικτύων, δίχως τα οποία το εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί. Η συμμετοχή ήταν εθελοντική και αφορούσε όλο το πανεπιστήμιο. Έπειτα από συζήτηση με την Πρύτανη, αποφασίσαμε ότι ήταν προτιμότερο να μην ζητήσουμε υποχρεωτική συμμετοχή, ώστε να αποφύγουμε τις αναμενόμενες αντιστάσεις, δεδομένου πως κατά την πρώτη διερεύνηση θεσμικής κουλτούρας λάβαμε ορισμένες άτυπες απαντήσεις, σύμφωνα με τις οποίες το αντιλαμβάνονταν με αμφισημίες. Είτε θεωρούσαν ότι το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης δεν υφίσταται, είτε αντιλαμβάνονταν πως μία καμπάνια ευαισθητοποίησης επ' αυτού θα μπορούσε να αποτελέσει μία περιττή αστυνόμευση έκφρασης του «φυσιολογικού» ερωτισμού και του φλέρτ.

Στους εκπαιδευόμενους συμπεριλαμβάνονταν γυναίκες από το διοικητικό και ακαδημαϊκό προσωπικό και από τα δέκα τμήματα, καθώς και από άλλες υπηρεσίες του Πανεπιστημίου, άνδρες υπάλληλοι του πανεπιστημιακού γυμναστηρίου, γυναίκες υπάλληλοι του Γραφείου Διασύνδεσης, καθώς και φοιτητές και φοιτήτριες από όλα τα τμήματα του πανεπιστημίου. Αποφασίσαμε ότι οι ομάδες θα πρέπει να είναι μεικτές όσον αφορά το φύλο και την πανεπιστημιακή ιδιότητα, ώστε συμμετέχοντες από κάθε σημείο της ακαδημαϊκής κοινότητας να μπορέσουν να αλληλεπιδράσουν και να μοιραστούν απόψεις και εμπειρίες. Ως εκ τούτου, κάθε ομάδα περιελάμβανε 12-14 συμμετέχοντες, μεταξύ των οποίων μέλη του προσωπικού (κυρίως διοικητικοί υπάλληλοι και σπανιότερα διδάσκοντες/ουσες), φοιτητές και φοιτήτριες. Επιδίωξή μας ήταν να τοποθετήσουμε σε κάθε ομάδα τουλάχιστον ένα/μία διοικητικό υπάλληλο του ίδιου τμήματος με τους φοιτητές/ριες, με το σκεπτικό να υπάρχει ένα άτομο επικοινωνίας από το τμήμα τους, στο οποίο να μπορέσουν να απευθυνθούν σε περίπτωση ανάγκης. Οι πιο ένθερμοι συμμετέχοντες ήταν, κατά πολύ, φοιτήτριες οι οποίες πρότειναν και την οργάνωση επιπλέον πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση περιστατικών σεξουαλικής βίας στο μέλλον.

Οι επιμορφωτικές συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν στο Εργαστήριο Σπουδών Φύλου του τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου. Κάθε ομάδα πραγματοποίησε δύο 4ωρες συνεδρίες, προγραμματισμένες δύο εβδομάδες νωρίτερα, με τις επιμορφώτριες Ματίνα Παπαγιαννοπούλου και Κική Πετρουλάκη. Η επιμόρφωση πραγματοποιήθηκε στο διάστημα μεταξύ Δεκέμβριο και Απρίλιο. Οι

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

συναντήσεις οργανώθηκαν το πρωί κατά τις εργάσιμες ώρες, μεταξύ 09.00-13.00. Οι συμμετέχοντες που ολοκλήρωσαν την εκπαίδευση έλαβαν Πιστοποιητικό Επιμόρφωσης.

Οι επιμορφώτριες επιλέχθηκαν καθώς είναι ειδικοί σε θέματα σεξουαλικής και έμφυλης βίας στην Ελλάδα. Η Ματίνα Παπαγιαννοπούλου, κοινωνιολόγος με MSc στην Εγκληματολογία, συνεργάζεται εδώ και πολλά χρόνια με το Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) και έχει διεξάγει έρευνα για το φύλο και τη σεξουαλική βία στην Ελλάδα. Σήμερα εποπτεύει τις εθνικές υπηρεσίες για τους πρόσφυγες και τις Στέγες Φιλοξενίας για γυναίκες θύματα βίας. Η Δρ. Κίκη Πετρουλάκη, κλινική ψυχολόγος στο Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού και Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Δικτύου Καταπολέμησης της Βίας, κορυφαία ΜΚΟ για θέματα έμφυλης βίας και βίας μεταξύ συντρόφων στην Ελλάδα, έχει συντονίσει και συμμετείχε σε πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα της ΕΕ για την εκπαίδευση μαθητών/τριών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και δασκάλων, καθώς και γυναικών, κατά της έμφυλης βίας. Και οι δύο έχουν μακρά εμπειρία επιμόρφωσης.

Στο επιμορφωτικό πρόγραμμα συμμετείχαν συνολικά 80 εκπαιδευόμενοι/ες από οκτώ πανεπιστημιακά τμήματα. Η ειδική κατανομή σύμφωνα με την κατηγορία των συμμετεχόντων είναι η ακόλουθη:

Εκπαιδευόμενοι/ες	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο
Φοιτητές/ριες	21	3	24
Μέντορες	11	1	12
Διοικητικό και Επικουρικό Προσωπικό	30	5	34
Διδακτικό Προσωπικό	8	1	10
Σύνολο	70	10	80

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Η κατανομή των συμμετεχόντων σύμφωνα με το τμήμα προέλευσης είναι η εξής:

Τμήμα	Διδακτ. Προσωπικό	Διοικητικό και Επικ. Προσωπικό	Φοιτητές/τριες	Μέντορες	Σύνολο
Κοινωνικής Ανθρωπολογίας	3	3	4	3	14
Ψυχολογίας		4	5	4	13
Κοινωνικής Πολιτικής		4	5	3	11
Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού	2	3	1		6
Κοινωνιολογίας	1	1	3	1	6
Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών	1	1	3		5
Δημόσιας Διοίκησης			3	1	5
Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας		3			3
Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης	3	1			4
Διοικητικές Υπηρεσίες		14			14
Σύνολο	10	34	24	12	80

3.2. Αξιολόγηση επιμόρφωσης

Η αξιολόγηση συνίστατο στις απαντήσεις του ερωτηματολογίου και σε προσωπικές συνεντεύξεις. Μετά την πρώτη 4ωρη συνάντηση ολοκληρώθηκαν 59 ερωτηματολόγια και άλλα 49 μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης. Επίσης πραγματοποιήθηκαν δέκα ατομικές συνεντεύξεις με τους συμμετέχοντες που παρακολούθησαν το πρόγραμμα επιμόρφωσης. Επιπρόσθετα, σχεδιάζουμε να διατηρήσουμε μια ομάδα, θεσμικών, ενδιαφερομένων (focus group) του Πανεπιστημίου, συμπεριλαμβανομένου της

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Πρύτανη και των Προέδρων των Τμημάτων, καθώς και εκπροσώπων του Πανεπιστημίου Αθηνών, της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων και της Ελληνικής Εταιρείας Γυναικών Πανεπιστημιακών. Σκοπός της ομάδας θα είναι η ενημέρωσή τους σχετικά με τα αποτελέσματα του Προγράμματος Επιμόρφωσης και η πρόταση ενδεχόμενων περαιτέρω δράσεων για την καθιέρωση πανεπιστημιακών πολιτικών και θεραπευτικών προσεγγίσεων.

Η συνολική αντίδραση των συμμετεχόντων/ουσών στο επιμορφωτικό πρόγραμμα ήταν εξαιρετικά θετική, σε όλες τις κατηγορίες εκπαιδευόμενων. Το μόνο διαρκώς επαναλαμβανόμενο αρνητικό σχόλιο αφορούσε στη διάρκεια της εκπαίδευσης, η οποία θεωρήθηκε πολύ σύντομη.

Πληροφορίες σχετικά με το κίνητρο συμμετοχής των εκπαιδευομένων δεν καταγράφηκαν κατά την εκπαίδευση. Με βάση τα στοιχεία της συνέντευξης και τα περιστατικά που συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης, οι συμμετέχοντες ενδιαφέρονταν γενικά για το θέμα, είχαν ήδη βιώσει σεξουαλική παρενόχληση στο πανεπιστήμιο, ήταν ευαίσθητοι στην έμφυλη βία και τη ΛΟΑΤ βία, είχαν ακούσει για το πρόγραμμα από τους διδάσκοντες ή μέντορες, ήθελαν να χάσουν μάθημα ή άλλοι αποθαρρημένοι ήρθαν παρά την άρνηση της οικογένειας και/ή του φίλου.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι προσδοκίες των συμμετεχόντων δεν καταγράφηκαν, αλλά θα μπορούσαν να συλλεχθούν από την ίδια την επιμορφωτική διαδικασία και από τις συνεντεύξεις που ακολούθησαν. Αναφέρθηκαν ως επί το πλείστον σε ένα γενικό ενδιαφέρον για το θέμα, καθώς και στην αυξανόμενη συνειδητοποίηση της διάχυσης και ταυτόχρονης αορατότητας του προβλήματος, ιδιαίτερα όταν αφορά σχέσεις μεταξύ φοιτητριών και καθηγητών ή ασυμμετρικές εξουσίας στην πανεπιστημιακή κοινότητα ευρύτερα. Η αποσαφήνιση και η κατανόηση των διάφορων μορφών σεξουαλικής βίας, συμπεριλαμβανομένης της παρενόχλησης και της αντικειμενικότητας, καθώς και η γνώση του τι πρέπει να κάνουν όταν αντιμετωπίζουν τέτοια βιώματα οι ίδιοι/ες ή φίλοι και γνωστοί τους ή όταν ακούνε γι' αυτά στο ευρύτερο πλαίσιο του πανεπιστημίου, αποτέλεσαν τους βασικούς λόγους για την παρακολούθηση του προγράμματος. Οι ανάγκες των συμμετεχόντων εκπληρώθηκαν πολύ πέρα από τις προσδοκίες και οι εκπαιδευόμενοι εξέφρασαν ευγνωμοσύνη για το πρόγραμμα επιμόρφωσης και για τις ίδιες τις επιμορφώτριες, για την στράτευσή τους στην ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και την καταπολέμηση του ζητήματος της σεξουαλικής βίας.

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Μεταξύ των τριών πιο θετικών αποτελεσμάτων σημειώνουμε τα εξής:

- α) Οι ομαδικές ασκήσεις αξιολογήθηκαν θετικά από όλους τους συμμετέχοντες.
- β) Το περιεχόμενο του προγράμματος κατάρτισης θεωρήθηκε πολύ σαφές, ενημερωτικό και εμπνευστικό.
- γ) Το ύφος των επιμορφωτριών εκτιμήθηκε ιδιαίτερα, ως πολύ σεβαστό και αισιόδοξο.

Εν τω μεταξύ, οι τρεις πιο αναφερόμενες αρνητικές πτυχές ήταν οι εξής:

- α) Έλλειψη περισσότερου χρόνου και/ή συνεδρίες που θα επιτρέπαν την εμβάθυνση στο ζήτημα
- β) Σε μερικές περιπτώσεις η αναφορά στα στατιστικά στοιχεία θεωρήθηκε υπερβολικά λεπτομερής.
- γ) Έλλειψη θεραπευτικών οδών.

Σύμφωνα με τις δύο ειδικές επιμορφώτριες, οι συμμετέχοντες συνολικά δεν είχαν προηγούμενη συστηματική γνώση γύρω από ζήτημα της σεξουαλικής βίας. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο αξιολόγησης. Συγκεκριμένα, μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών συμμετεχόντων, τα μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού είχαν τις περισσότερες γνώσεις αναφορικά με θέματα που σχετίζονται με τις έμφυλες διακρίσεις, ακολουθούμενα από το διοικητικό προσωπικό και διδακτορικούς φοιτητές, καθώς και από φοιτητές/τριες συγκεκριμένων τμημάτων, όπως η Κοινωνική Πολιτική. Οι συμμετέχουσες και στις τρεις διαφορετικές κατηγορίες ήταν πιο ευαισθητοποιημένες σε θέματα έμφυλων διακρίσεων σε σύγκριση με τους άνδρες. Όλοι οι συμμετέχοντες ήρθαν από προσωπικό ενδιαφέρον και με πολλές ερωτήσεις.

Και οι δύο επιμορφώτριες συμφώνησαν ότι οι συμμετέχοντες ήταν πολύ δραστήριοι και συνεργάσιμοι κατά τη διάρκεια του προγράμματος. Είχαν πολλές ερωτήσεις και έκαναν πολλές παρεμβάσεις. Οι άνδρες συμμετέχοντες παρουσίαζαν μεγαλύτερη αντίσταση στην αναγνώριση των έμφυλων στερεοτύπων και των ζητημάτων σεξουαλικής παρενόχλησης και βίας. Τείνουν να θεωρούν τα θέματα αυτά υπερβολικά. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης η στάση τους άλλαξε και κατέληξαν να κατανοούν τις διαφορετικές έννοιες και εκφράσεις σεξουαλικής παρενόχλησης και βίας. Πολλές γυναίκες συμμετέχουσες αντιμετώπισαν αρνητικές συμπεριφορές στο προσωπικό τους περιβάλλον και αποθαρρύνθηκαν από τη συμμετοχή τους στο επιμορφωτικό σεμινάριο. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας συνειδητοποίησαν τη σημασία του να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν τέτοια ζητήματα και δήλωσαν ότι άξιζε που συμμετείχαν και παρακολούθησαν τα σεμινάρια.

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Και οι δύο επιμορφώτριες παρατήρησαν ότι οι διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών επιβεβαιώνουν γενικότερα ερευνητικά. Οι άνδρες συμμετέχοντες είχαν την «κοινή» αντίδραση της μη αναγνώρισης της σεξουαλικής «βίας» ως τέτοια, ενώ διατύπωναν μία πιο ευέλικτη και ασαφή ιδέα όσον αφορά στο τι συνιστά σεξουαλική παρενόχληση. Αντίθετα, οι γυναίκες συμμετέχουσες είχαν μια πολύ πιο συγκροτημένη θέση και ιδέα σχετικά με τις συμπεριφορές και τις αλληλεπιδράσεις που πρέπει να θεωρούνται σεξουαλική βία. Για παράδειγμα, οι άνδρες συμμετέχοντες συχνά αντιστάθηκαν στους ορισμούς της σεξουαλικής παρενόχλησης και της βίας, ισχυριζόμενοι ότι ορισμένες συμπεριφορές αποτελούν «φλερτ» ή διαμαρτύρονταν ότι οι φεμινίστριες θέλουν να απαγορεύσουν τον ερωτισμό από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Ήταν σε θέση να κατανοήσουν τη σοβαρότητα του θέματος της σεξουαλικής βίας, μόνο όταν μπορούσαν να δώσουν ένα «πρόσωπο» στο θύμα, π.χ. τοποθετώντας μια γυναίκα κοντά τους στη θέση εκείνου/ης που βιώνει ανεπιθύμητα «σεξουαλικά σχόλια/φιλοφρόνηση». Οι γυναίκες συμμετέχουσες, από την άλλη πλευρά, σε ορισμένες περιπτώσεις αποκάλυψαν προσωπικές εμπειρίες σεξουαλικής παρενόχλησης, ακόμα και στο πανεπιστημιακό πλαίσιο. Ωστόσο, είχαν την τάση να μοιράζονται κοινές ιδέες για την "ενοχοποίηση των θυμάτων", π.χ. ότι μια γυναίκα ήταν ντυμένη «προκλητικά» κλπ. Αυτές οι έννοιες καταρρίφθηκαν στην διάρκεια του προγράμματος και οι συμμετέχοντες μεταστράφηκαν σχετικά εύκολα. Σε όλες σχεδόν τις ομάδες ήταν πιο δύσκολο για τους συμμετέχοντες να αναγνωρίσουν πιο λεπτές μορφές σεξουαλικής βίας, όπως ψυχολογική βία ή λεκτική παρενόχληση, σε αντίθεση με πιο σαφείς και ορατές μορφές. Περιστατικά που αναφέρθηκαν από τους συμμετέχοντες αφορούσαν σχέσεις μεταξύ ανώτερων ακαδημαϊκών και διοικητικών υπαλλήλων ή φοιτητών/τριών, δηλαδή με σαφή ασυμμετρία εξουσίας· δεν αναφέρθηκαν όμως περιπτώσεις μεταξύ φοιτητών/τριών. Και οι γυναίκες, ιδίως όμως οι άνδρες συμμετέχοντες είχαν δυσκολία στον προσδιορισμό των σεξουαλικών συμπεριφορών, τις οποίες αρχικά ονόμαζαν «απλά φλερτάρουν», «κολακεύουν» ή «δίνουν προσοχή». Κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν τις πρακτικές της σεξουαλικής, λεκτικής και ψυχολογικής παρενόχλησης.

Όλες οι δραστηριότητες ολοκληρώθηκαν με επιτυχία, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούσαν σε έννοιες, αλλά και των πιο βιωματικών. Υπήρξε κάποια δυσκολία στην κατανόηση ορισμένων εννοιών σχετικά με το φύλο, όπως *επιτελεστικότητα*, αλλά με τη χρήση κατάλληλων παραδειγμάτων σε μεγάλο βαθμό ξεπεράστηκαν. Η χρήση των κόμικς για τις έμφυλες σχέσεις, τα στερεότυπα και τη σεξουαλική βία αποδείχτηκε ιδιαίτερα εύστοχη. Η διεξαγωγή της δραστηριότητας «Πρόσωπο και Αντικείμενο», κατά την οποία ένα άτομο «μετατρέπεται σε Αντικείμενο», είχε σπουδαία αποτελέσματα, όπως και άλλες ασκήσεις, όπου οι συμμετέχοντες αναλάμβαναν ρόλο «παρατηρητή» έμφυλων και σεξουαλικών συμπεριφορών. Μία άλλη δραστηριότητα ενδιαφέροντος που πραγματοποιήσαμε αφορούσε στο πως συμπεριφερόμαστε όταν κάποιος

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

εξομολογείται βιώματα σεξουαλικής βίας και/ή παρενόχλησης. Σημειώνεται πως και οι δύο επιμορφώτριες σχολίασαν το γεγονός, πως ενώ οι συναντήσεις διήρκησαν περισσότερο, οι συμμετέχοντες παρέμειναν με χαρά, ακόμα και μία ώρα πέραν του προγράμματος.

Ένα βασικό πρόβλημα, που επεσήμαναν και οι δύο επιμορφώτριες, ήταν πως σε κάθε 4ωρη συνάντηση δεν έφτανε ο χρόνος για να καλυφθούν όλες οι θεματικές και τα ενδιαφέροντα των ομάδων. Το ζήτημα του χρόνου αναφέρθηκε και από τους συμμετέχοντες, καθώς σχεδόν όλοι όσοι απάντησαν στο ερωτηματολόγιο υποστήριζαν πως θα επιθυμούσαν η επιμόρφωση να έχει μεγαλύτερη διάρκεια.

Σύμφωνα με τις επιμορφώτριες, η εκπαίδευση είχε σπουδαίο αντίκτυπο στους συμμετέχοντες. Επεξεργάστηκαν βαθύτερα θέματα που πιο πριν είχαν επεξεργαστεί επιφανειακά. Ήρθαν σε επαφή και υιοθέτησαν ορισμένες κομβικές ιδέες όσον αφορά στη σεξουαλική βία και πως την αντιμετωπίζουμε. Κατανόησαν την έκταση της σεξουαλικής βίας στην καθημερινότητα και πόσο σεξιστικό είναι το εργασιακό και κοινωνικό περιβάλλον, ιδιαίτερα όσον αφορά στην «ενοχοποίηση του θύματος». Επίσης, εξοικειώθηκαν και εκτίμησαν το ρόλο του παρατηρητή. Συνολικά, με το πέρας της εκπαίδευσης αισθάνονταν μεγαλύτερη σιγουριά και ετοιμότητα να παρέμβουν σε ενδεχόμενη αναφορά περιστατικού σεξουαλικής βίας. Ωστόσο, το φύλο και η επαγγελματική ιδιότητα αποτέλεσαν τους παράγοντες διαφοροποίησης του βαθμού ευαισθησίας των συμμετεχόντων στις παραπάνω ιδέες και προσεγγίσεις.

Αμφότερες οι επιμορφώτριες υπήρξαν πολύ ευχαριστημένες από το αποτέλεσμα της επιμόρφωσης στο Πάντειο. Μάλιστα, η Ματίνα Παπαγιαννοπούλου σημείωσε πως ήταν ένα από τα καλύτερα επιμορφωτικά προγράμματα που έχει συμμετάσχει. Αυτή η παρατήρηση έρχεται να αντιπαρατεθεί στην δυσκολία προσέλκυσης συμμετεχόντων. Φαίνεται πως οι συμμετέχοντες είχαν αρχικά κάποιες αντιστάσεις να προσέλθουν στο σεμινάριο, οι οποίες κάμφθηκαν όταν ξεκίνησε. Έμειναν πολύ ευχαριστημένοι από την εμπειρία του σεμιναρίου και σχολίασαν πόσο χρήσιμη και θετική ήταν η επιμόρφωση για αυτούς/τες.

Οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την επιθυμία τους για να διοργανωθούν και άλλα σχετικά σεμινάρια, αλλά δεν διατύπωσαν συγκεκριμένες ιδέες για πολιτικές παρέμβασης. Επεσήμαναν πως η σύσταση μίας ειδικής υπηρεσίας υποστήριξης για τους φοιτητές/τριες αλλά και το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό του Πανεπιστημίου αποτελεί μία βέλτιστη πρακτική. Σε ορισμένες περιπτώσεις, θεωρούν ότι η υπηρεσία αυτή θα πρέπει να υλοποιηθεί στο πλαίσιο μίας γενικότερης πολιτικής Ισότητας των Φύλων και παρεμβάσεων. Συγκεκριμένα, προτάθηκαν οι εξής περαιτέρω πρωτοβουλίες:

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

- α) Επέκταση του προγράμματος επιμόρφωσης.
- β) Εισαγωγή μαθημάτων ενημέρωσης για τη σεξουαλική βία στο κανονικό πρόγραμμα σπουδών, καθώς και στο πρόγραμμα Πρακτικής Άσκησης.
- γ) Οργάνωση πρωτοβουλίας, από φοιτητές/τριες και μέλη του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού, για την επαγρύπνηση σε περιπτώσεις σεξουαλικής βίας και την παροχή στήριξης σε θύματα
- δ) Σύμφωνα με τις απαντήσεις στο Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης, οι συμμετέχοντες δεν είχαν να προτείνουν συγκεκριμένες πολιτικές, μόνο ότι το θέμα πρέπει με κάποιο τρόπο να αντιμετωπιστεί. Με βάση την μέχρι τώρα εμπειρία μου στο πλαίσιο του ελληνικού Πανεπιστημίου, τολμώ να πω ότι αυτό αντικατοπτρίζει αφενός την έλλειψη εξοικείωσης των συμμετεχόντων με το θέμα, γι' αυτό και δεν διατύπωσαν εξειδικευμένα αιτήματα και προτάσεις. αφετέρου αναδεικνύει την έλλειψη εμπιστοσύνης είτε προς το Πανεπιστήμιο, να λάβει θεσμικά μέτρα και να τα εφαρμόσει, είτε ως προς την αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων συνολικά.

4. Συμπεράσματα και προτάσεις

4.1. Περίληψη

Το πρόγραμμα επιμόρφωσης υπήρξε αρκετά επιτυχημένο, κρίνοντας από τις αντιδράσεις των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια των σεμιναρίων και από τις απαντήσεις τους έπειτα την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Λάβαμε επίσης θετική κριτική από την ίδια την Πρύτανη, καθώς και από άλλα μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού όχι μόνο του Παντείου αλλά και άλλων ελληνικών πανεπιστημίων που πληροφορήθηκαν για το έργο. Στην πραγματικότητα, το Εργαστήριο Σπουδών Φύλου είχε ενημερωθεί στο παρελθόν για μια αναφερθείσα περίπτωση σεξουαλικής παρενόχλησης στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, για να δημοσιοποιήσει και να καταδικάσει το περιστατικό. Με αυτή την έννοια, το πρόγραμμα επιμόρφωσης απέκτησε δημοσιότητα και πέρα από το πλαίσιο του Παντείου Πανεπιστημίου. Επιπλέον, ένας καθηγητής από το ΑΠΘ μας προσέγγισε και ζήτησε η υποστήριξή μας στην παροχή εκπαιδευτικού υλικού και συστάσεων για επιμορφωτές/τριες, καθώς σχεδιάζει ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα που θα απευθύνεται στην Διοίκηση του Πανεπιστημίου και σε Καθηγητές/τριες των ανώτερων βαθμίδων. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρούμε ότι το επιμορφωτικό πρόγραμμα προκάλεσε το ενδιαφέρον και άνοιξε τη συζήτηση για το ζήτημα της σεξουαλικής βίας και παρενόχλησης τόσο στο Πάντειο, όσο και γενικότερα. Παράλληλα, συνέβαλε στο να καταστεί το Εργαστήριο Σπουδών Φύλου πυλώνας σε σχετικές καμπάνιες και πρωτοβουλίες.

Παρά ταύτα, οφείλουμε να σημειώσουμε την δυσκολία προσέλκυσης συμμετεχόντων, ιδίως μεταξύ του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού, γεγονός παράδοξο δεδομένης της πολύ θετικής εμπειρίας που περιγράφουν όσοι παρακολούθησαν το επιμορφωτικό

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

σεμινάριο. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι η θεσμική κουλτούρα εξακολουθεί να είναι αρκετά ανθεκτική στην αντιμετώπιση του ζητήματος της σεξουαλικής βίας και της παρενόχλησης στο πανεπιστήμιο, παρά την εγνωσμένη αναγκαιότητα λήψης μέτρων. Για εμάς, αυτό σημαίνει ότι απαιτούνται συνεχείς και επίμονες προσπάθειες ώστε να επιτευχθούν σημαντικές αλλαγές.

Έχουμε την πεποίθηση ότι η προσεγμένη και μετρημένη προσέγγιση στο επιμορφωτικό πρόγραμμα ήταν η πλέον κατάλληλη για το πλαίσιο του Παντείου Πανεπιστημίου. Η συμμετοχή των φοιτητών/τριών στα σεμινάρια ήταν απαραίτητη για την εκπλήρωση των απαιτήσεων του έργου. Ταυτόχρονα όμως η επιλογή ήταν στρατηγικής σημασίας, καθώς επηρεάζονται άμεσα από τη σεξιστική κουλτούρα του πανεπιστημίου, είναι τα πιο συνηθισμένα θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης ή βίας και μπορούν, επομένως, να αποτελέσουν πηγή πίεσης, αλλά και δημοσιότητας, του αιτήματος για θεσμική αλλαγή, η οποία στην περίπτωση του Παντείου συνεπάγεται την καθιέρωση, σε πρώτη φάση, πολιτικών και θεραπευτικών οδών.

4.2. Θεσμικές Προτάσεις

Τα σχόλια των συμμετεχόντων επιβεβαίωσαν τη δυσαρέσκειά για την απουσία πολιτικών και διαδικασιών θεσμοθετημένων από το πανεπιστήμιο, καθώς και για το προσωπικό αίσθημα ανεπάρκειας να διαχειριστούν και να αντιμετωπίσουν καταγγελίες αλλά και ατομικά βιώματα.

Πράγματι, καθώς στο Πάντειο Πανεπιστήμιο δεν υπάρχουν πολιτικές ή διαδικασίες, το ζήτημα της σεξουαλικής βίας ή της σεξουαλικής παρενόχλησης αντιμετωπίζεται ανεπίσημα. Για παράδειγμα, στην πρόσφατη υπόθεση (Ιουλίου 2017) σεξουαλικής παρενόχλησης μίας γυναίκας υπαλλήλου της Βιβλιοθήκης από χρήστη της Βιβλιοθήκης στο χώρο εργασίας της, την οποία κοινοποίησε η ίδια στον προσωπικό της λογαριασμό στο Facebook, αλλά δεν υπήρξε ουδεμία επίσημη απάντηση από πλευράς του ιδρύματος. Σύμφωνα με την μαρτυρία της υπαλλήλου, μία συνάδελφός της, η οποία είχε συμμετάσχει στο πρόγραμμα επιμόρφωσης USVReact, της παρείχε υποστήριξη και φροντίδα, αλλά δεν λήφθηκαν επίσημα μέτρα εναντίον του θύτη. Του συνέστησαν να προσέχει τη συμπεριφορά του, αλλά δεν του αφαιρέθηκε το δικαίωμα παραμονής και χρήσης της Βιβλιοθήκης. Ο ίδιος, κατόπιν, επιτέθηκε λεκτικά στην υπάλληλο που τον κατήγγειλε. Η υπάλληλος σημείωσε στη σελίδα της στο FB πως παρά το επιμορφωτικό σεμινάριο της USVReact κανένας δεν γνωρίζει ακριβώς πώς να αντιμετωπίσει και να διαχειριστεί περιπτώσεις σεξουαλικής παρενόχλησης. Αναμενόμενο, κατά την δική μας άποψη, καθώς δεν υφίστανται επίσημες πολιτικές.

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Οι συνολικές μας προτάσεις για το Πάντειο περιλαμβάνουν συνεπώς:

- την ανάγκη επανάληψης του σεμιναρίου σε ετήσια βάση για το προσωπικό και τους σπουδαστές
- την ανάγκη ίδρυσης Γραφείου Ισότητας, το οποίο θα ασχολείται, μεταξύ άλλων, με θέματα σεξουαλικής και έμφυλης βίας.
- την ανάγκη θέσπισης επίσημων πολιτικών και διαδικασιών κατά της σεξουαλικής βίας
- την ανάγκη δημιουργίας μιας διατμηματικής επιτροπής φοιτητών και προσωπικού, η οποία θα ενεργεί ως σύνδεσμος και υποστήριξη ατόμων σε περιπτώσεις που έχει αναφερθεί σεξουαλική βία

Πιο συγκεκριμένα, πιστεύουμε ότι η καθιέρωση μιας διαδικασίας για την ενημέρωση σχετικά με τη σεξουαλική παρενόχληση στο πανεπιστήμιο και τον τρόπο αντιμετώπισης του είναι ένα απολύτως απαραίτητο πρώτο βήμα. Για παράδειγμα, το θέμα θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα της εβδομάδας καλοσωρίσματος των φοιτητών/τριών. Επιπλέον, για το προσωπικό, η καθιέρωση ενός ετήσιου σεμιναρίου ευαισθητοποίησης ίσως να συμβάλει σιγά σιγά στη βελτίωση της αναγνώρισης και δημοσιοποίησης του θέματος. Παρόλα αυτά, δεδομένης της δυσκολίας που αντιμετωπίσαμε για την προσέλκυση συμμετεχόντων στο πρόγραμμα επιμόρφωσης, παραμένουμε σκεπτικοί σχετικά με τη δυνατότητα ουσιαστικής υπέρβασης των θεσμικών και προσωπικών αντιστάσεων. Η πρόθεση της Πρύτανη να συγκροτήσει μια επιτροπή για την ισότητα των φύλων θα μπορούσε να αποτελέσει μια πλατφόρμα καμπάνιας για το θέμα, την οποία θα συνεχίσουμε.

3.3. Προτάσεις σε τοπικό και πανελλαδικό επίπεδο

Οι γενικές μας προτάσεις απευθύνονται στις ακόλουθες κρατικές και μη κρατικές υπηρεσίες και φορείς: το Υπουργείο Παιδείας, τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων· τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας· το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής· την (κοινοβουλευτική) Επιτροπή Παιδείας. ο Συνήγορος του Πολίτη.

Οι γενικές συστάσεις μας περιλαμβάνουν τα ακόλουθα σημεία:

- την ανάγκη ευαισθητοποίησης των Πρυτανικών και Πανεπιστημιακών Αρχών για τις νομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές συνέπειες της σεξουαλικής βίας στο πανεπιστήμιο, ιδίως όσον αφορά τις νομικές, πολιτικές και ηθικές δεσμεύσεις τους.
- την ανάγκη καθιέρωσης υποχρεωτικού ετήσιου σεμιναρίου ευαισθητοποίησης για το προσωπικό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένου του διοικητικού και διδακτικού προσωπικού.
- την ανάγκη δημιουργίας υλικού ευαισθητοποίησης που θα διακινείται στα ελληνικά πανεπιστήμια.
- την ανάγκη παροχής εξειδικευμένης κατάρτισης σε Συμβούλους φοιτητών ή

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Συμβούλους Σταδιοδρομίας, καθώς και στο Σνήγορο του Φοιτητή, οι οποίοι συχνά λαμβάνουν τα παράπονα των φοιτητών

- την ανάγκη ανάπτυξης συνεργασίας μεταξύ του πανεπιστημίου και του Σνήγορου του Πολίτη, καθώς αυτός είναι ο τελευταίος που κυρίως δέχεται και διερευνά κατηγορίες για σεξουαλική βία ή παρενόχληση στο χώρο εργασίας.

Βιβλιογραφία

Eurofound (2015), *Violence and harassment in European workplaces: Causes, impacts and policies*, Dublin.

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). *Violence against women: An EU-wide survey—Main Results Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf Google Scholar

Papatheodorou, Th. (ed.) (2001), *Sexual Harassment at Work: Proposal for Legal Measures in Greece*. Athens: KETHI (in Greek). Accessed at: http://kethi.gr/wp-content/uploads/2008/12/118_SEXOUALIKI_PARENOXLHSH_GYNAIKWN.pdf

Papagiannopoulou, M. (ed.) (2004), *Sexual Harassment in the Workplace*. Athens: KETHI (in Greek). Accessed at: http://kethi.gr/wp-content/uploads/2008/12/118_SEXOUALIKI_PARENOXLHSH_GYNAIKWN.pdf

We Do Not Accept Sexual Harassment in the Workplace. Counselling Manual for Workers, Employers and Social Agencies. Athens: General Secretariat for Gender Equality, 2011 (in Greek). Accessed at: <http://www.isotita.gr/var/uploads/PUBLICATIONS/GGIF%20PUBLICATIONS/EGXEIRIDIO-SYMBOULEYTIKIS.pdf>

GEAR against IPV: Gender Equality Awareness Raising against Intimate Partner Violence. Training Materials for Teachers and Students. GEAR, 2016. Accessed at: <http://www.1st.gear-ipv.eu/el/node/55>

a) http://www.1st.gear-ipv.eu/sites/default/files/1/Greek_GEAR%20against%20IPV_Booklet_I.pdf

b) http://www.1st.gear-ipv.eu/sites/default/files/1/Greek_GEAR%20against%20IPV_Booklet_II.pdf

c) http://www.1st.gear-ipv.eu/sites/default/files/1/Greek_GEAR_against_IPV_Booklet%20III.pdf

d) http://www.1st.gear-ipv.eu/sites/default/files/1/Greek_GEAR%20against%20IPV_Booklet_IV.pdf

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

Παράρτημα

I. Περίγραμμα κατάρτισης

A. Συνάντηση 1^η (4 ώρες) - Επιμορφώτρια Ματίνα Παπαγιαννοπούλου

I. Εισαγωγή

Ας μάθουμε ο ένας τον άλλον (σε дуάδες)

Προσωπικές αντιλήψεις για τα στερεότυπα και τις έμφυλες διακρίσεις (σε дуάδες)

II. Θέτοντας κανόνες και όρια

Καθιέρωση κοινών κανόνων για να αισθανόμαστε την ασφάλεια και την άνεση, καθώς θα εργαζόμαστε μαζί ως ομάδα

III. Ισότητα των φύλων: έννοιες και ορισμοί (διάλεξη και ασκήσεις σε μικρές ομάδες)

Ιστορικό περίγραμμα, προσωπικότητες, ημερομηνίες, προσεγγίσεις και θέσεις (χρήση κόμικς)

IV. Βία κατά των γυναικών (διάλεξη και ασκήσεις σε μικρές ομάδες)

Γενικά σχόλια, πολιτικές, μορφές βίας

V. Σεξουαλική παρενόχληση: "σπάσιμο της σιωπής" (διάλεξη και ασκήσεις σε μικρές ομάδες, χρήση κόμικς)

Ορισμοί, παραδείγματα, πολιτικές

Οι δράστες και τα θύματα

Φύλο και σεξουαλική παρενόχληση

Επιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης

Μερικά εμπειρικά δεδομένα (Έκθεση FRA 2014, έκθεση του Ευρωπαϊού Διαμεσολαβητή για το 2012)

Εθνικές πολιτικές και υπηρεσίες κατά της σεξουαλικής παρενόχλησης

B. Συνάντηση 2^η (4 ώρες) - Επιμορφώτρια Κική Πετρουλάκη

I.Εισαγωγή

Να γνωριστούμε καλύτερα. Υπάρχει κάτι που σκεφτήκατε ή σας προβλημάτισε στο διάστημα των δύο εβδομάδων από την πρώτη συνάντηση;

II. «Συμβόλαιο» σεμιναρίου και προσδοκίες

- Πώς θα συνεργαστούμε σε αυτή τη συνάντηση. Σημαντικοί κανόνες ομάδας:

α) ο καθένας/μία θα αποφασίσει ποιες προσωπικές πληροφορίες, εάν υπάρχουν, που θα ήθελε να εκμυστηρευτεί στην ομάδα.

β) Εάν σε οποιοδήποτε σημείο κάποιος/α αισθάνεται να δυσκολεύεται από τα θέματα που συζητάμε, λόγω προσωπικής ευαισθησίας, μπορεί να αποχωρήσει από

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401

το χώρο για μικρό χρονικό διάστημα, χωρίς να ζητήσει άδεια.

- Ποιες είναι οι προσδοκίες σας για αυτή τη συνάντηση; Υπάρχουν νέες προσδοκίες από την τελευταία;

IIIΑ. Βασικά χαρακτηριστικά και έκταση της έκθεσης των γυναικών σε:

α) Σεξουαλική παρενόχληση

β) Σεξουαλική κακοποίηση

IIIΒ. Η έκταση του προβλήματος στην Ελλάδα

(Πληροφορίες βάσει της έκθεσης FRA του 2014)

IV. Διαδραστικές ασκήσεις

α) Μύθοι και πραγματικότητα (άσκηση 4.1.7. GEAR-IPV)

β) Άτομα και πράγματα (άσκηση 3.4 GEAR-IPV)

γ) Στρατηγικές παρέμβασης (άσκηση 4.2.1. GEAR-IPV)

δ) Πώς μπορώ να βοηθήσω σε περιπτώσεις που κάποιος/α εκμυστηρεύεται βιώματα: Τι κάνουμε, τι δεν κάνουμε και Υπηρεσίες (Εγχειρίδιο ΓΓΙΦ)

V. Τελικές παρατηρήσεις

II. Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης

Ανάπτυξη ζητημάτων

είσαι ικανοποιημένος/η με τα θέματα που καλύφθηκαν στο επιμορφωτικό σεμινάριο;

Νομίζεις ότι υπάρχει κάτι που θα έπρεπε να έχει καλύψει σε μεγαλύτερο βάθος;

Υπάρχουν άλλα ζητήματα που θα έπρεπε να συμπεριληφθούν στην εκπαίδευση;

Υπάρχει κάτι που θα έπρεπε να είχε παραλειφθεί; Γιατί;

Μεταδοτικότητα

Είσαι ικανοποιημένος/η με το πώς οργανώθηκε το σεμινάριο;

Ποιες δραστηριότητες σου άρεσαν περισσότερο;

Υπάρχει κάτι που θα συνιστούσες για να βελτιωθεί η οργάνωση της του σεμιναρίου;

Επίδραση

Πιστεύεις ότι έμαθες κάτι σε αυτό το επιμορφωτικό πρόγραμμα σχετικά με το τι πρέπει να κάνεις εάν αντιληφθείς μια περίπτωση σεξουαλικής παρενόχλησης;

Κατέγραψε τα τρία πιο σημαντικά σημεία ή μηνύματα που έλαβες στην εκπαίδευση.

Σε ποιες περιπτώσεις πιστεύεις ότι η εκπαίδευση είναι χρήσιμη για εσένα;

Λοιπά

Υπάρχει κάτι άλλο που κέρδισες από το σεμινάριο;

Υπάρχει κάτι άλλο που θα ήθελες να προσθέσεις;

<http://usvreact.eu/>

The #USVreact project has been funded with support from the European Commission. Its content and material reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. Project code: JUST/2014/RDAP/AG/VICT/7401